

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія Наук

Гілея

Науковий вісник

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 97 (№ 6)

Київ – 2015

у театральному мистецтві. Останнє мало функціонувати лише в тих межах, які відповідали ідеологічним засадам комуністичної партії. Новим мистецьким явищем у період радянської влади став радянський самодіяльний театр, який виконував функції театралізованої агітації і пропаганди. Цей театр був повністю підпорядкований ідеологічним потребам влади, в ньому політика завжди домінувала над мистецтвом.

Список використаних джерел

1. Національний музей історії України. Колекційний опис №838. "Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст. (Донецький національний академічний театр опери та балету ім. А. Б. Солов'яненко).
2. Львівський державний обласний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи. Історія створення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cnt.lviv.ua/main/42>.
3. Вільна Україна. – 1940. – 30 січня.
4. Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях (бібліографічний довідник) / Туркевич В. – К.: "Інтеграл", 1999. – 224 с.
5. Культурне життя в Україні: Західні землі – 1939–1953: Т.1: Документи і матеріали // Упоряд.: Т.Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів та інші. – Київ: Наукова думка, 1995. – 749 с.
6. Туркевич В. Національна опера України імені Тараса Шевченка / Туркевич В. – К.: вид. Національної опери України імені Тараса Шевченка, 2001. – 128 с.
7. Друге життя Одеського театру. Нова будівля – Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opera.odessa.ua/ua/pro-teatr/istoriya/druhe-jittya-odeskogo-teatru-nova-budivlya/>.
8. Тарнавський О. Літературний Львів 1939–1944: Спомини / Тарновський О. – К.: Піраміда, 2013. – 136 с.
9. Львівські вісті. – 1941. – 28 листопада.
10. Ревуцький В. В орбіті світового театру / Ревуцький В. – К.; Харків; Нью-Йорк: вид-во М.П.Коць, 1995. – 244 с.
11. Создание театра / Донецкий национальный академический театр оперы и балета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dombassopera.com/ru/sozdanie-teatra.html>.
12. Максименко С. Театральне життя Львова 1941–1944 рр. // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка Карого. – К., 2013. – Вип.13. – С.67–84.
13. Паламарчук О. Музичні вистави Львівських театрів: (1776–2001) / Паламарчук О. – Львів, 2007. – 448с.

References

1. Nacional'nyj muzej istorii' Ukraї'ny. Kolekcijnyj opys №838. "Ukraї'ns'ke teatral'ne mystectvo dr. pol. XX – poch. XXI st. (Donec'kyj nacional'nyj akademichnyj teatr opery ta baletu im. A. B. Solov'janenko).
2. L'viv's'kyj derzhavnyj oblasnyj centr narodnoї tvorchosti i kul'turno-osvitn'oi' roboty. Istorija stvorennja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.cnt.lviv.ua/main/42>.
3. Vil'na Ukraї'na. – 1940. – 30 sichnja.
4. Turkevych V. Horeografichne mystectvo Ukraї'ny u personalijah (bibliografichnyj dovidnyk) / Turkevych V. – K.: "Integral", 1999. – 224 s.
5. Kul'turne zhyttja v Ukraї'ni: Zahidni zemli – 1939–1953: T.1: Dokumenty i materialy // Uporjad.: T. Galajchak, O. Luc'kyj, V. Mykytiv ta inshi. – Kyї'v: Naukova dumka, 1995. – 749 s.
6. Turkevych V. Nacional'na opera Ukraї'ny imeni Tarasa Shevchenka / Turkevych V. – K.: vyd. Nacional'noi' opery Ukraї'ny imeni Tarasa Shevchenka, 2001. – 128 s.
7. Druge zhyttja Odes'kogo teatru. Nova budivlja – Istorija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://opera.odessa.ua/ua/pro-teatr/istoriya/druhe-jittya-odeskogo-teatru-nova-budivlya/>.
8. Tarnavs'kyj O. Literaturnyj L'viv 1939–1944: Spomyny / Tarnovs'kyj O. – K.: Piramida, 2013. – 136 s.
9. L'viv's'ki visti. – 1941. – 28 lystopada.
10. Revuc'kyj V. V orbiti svitovogo teatru / Revuc'kyj V. – K.; Harkiv; N'ju-Jork: vyd-vo M. P. Koc', 1995. – 244 s.
11. Sozdanie teatra / Doneckij nacional'nyj akademicheskij teatr opery i baleta [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dombassopera.com/ru/sozdanie-teatra.html>.

12. Maksymenko S. Teatral'ne zhyttja L'vova 1941–1944 rr. // Naukovyj visnyk Kyї'vs'kogo nacional'noho universytetu teatru, kino i telebachennja imeni I. K. Karpenka Karogo. – K., 2013. – Vyp.13. – S.67–84.

13. Palamarchuk O. Muzychni vystavy L'vivs'kyh teatriv: (1776–2001) / Palamarchuk O. – L'viv, 2007. – 448 s.

Sribnaya M. A., Ph.D., a leading researcher at the Department "Ukraine 1990–beginning XXI century", National Museum of History of Ukraine (Ukraine, Kiev), homylya@ukr.net

Ukrainian opera art during the Second World War (1939–1945)

This article is the first attempt of social and cultural analysis of theater and art life of Ukrainian during the Second World War 1939–1945. It is exposed activity of leading opera theaters of country and investigational policy of soviet and nazi guidance in relation to the repertoire of theater and them skilled settings.

Keywords: Second world war, opera theater, evacuation, ballet troupe, concerto activity.

Срибная М. А., кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник отдела "Украина 1990-х гг. – начала XXI в.", Национальный музей истории Украины (Украина, Киев), homylya@ukr.net

Українське оперне мистецтво в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Осуществлена первая попытка социокультурного анализа театрально-творческой жизни Украины периода Второй мировой войны 1939–1945 гг. Раскрыто деятельность ведущих оперных театров страны и показана политика советского и нацистского руководства относительно репертуара театра и их кадров.

Ключевые слова: Вторая мировая война, оперный театр, эвакуация, балетная труппа, концертная деятельность.

* * *

УДК 93/99(4/9) "1941–1943"

Гай-Нижник П. П.

доктор історичних наук, академік Української академії наук, завідувач відділом історичних студій, Науково-дослідний інститут українознавства (Україна, Київ), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

"ТІЛЬКИ ВПОВНІ СУВЕРЕННА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА МОЖЕ ЗАБЕЗПЕЧИТИ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ СВОБІДНЕ ЖИТТЯ" (ЯКУ ДЕРЖАВНУ МОДЕЛЬ ПРАГЛА СТВОРИТИ ОУН(Б) У 1941–1943 РР.)

Висвітлюються засади моделі державного ладу в майбутній Українській Самостійній Соборній Державі та державотворча ідеологія українського націоналізму, прийняті у програмних постановках II Великого збору ОУН (С.Бандери) у 1941 році. Автор аналізує передумови і причини, що спонукали революційний Провід ОУН до прийняття нової програми і нового бачення укладу майбутньої української державності.

Ключові слова: ОУН(б), Бандера, Українська Самостійна Соборна Держава, український націоналізм.

На кінець 1939 – початок 1940 рр. процес розколу ОУН після смерті Є.Коновальця став доконаним фактом, коли 10 лютого 1940 р. було створено революційний Провід Організації*. Чи було то історичною закономірністю в розвитку українського націоналістичного руху, як згодом твердили деякі дійові персонажі тих часів [14, с. 35], чи ні – питання нині вже риторичне й потребує окремого більш розлогого та глибокого аналізу не з огляду політично-ідеологічних симпатій чи доцільності, а з потреби історичного

* У різні часи та частина ОУН, що об'єдналася навколо С. Бандери та в подальшому визнавала його особу за провідника, називалася по-різному: ОУН-революціонерів (ОУН-р), ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), ОУН (бандерівці) чи ОУН (С. Бандери)–ОУН(б). Аби уникнути плутанини чи непорозуміння, а також за для зручності читача, я називатиму цю Організацію уніфіковано – ОУН(б).

аналізу й встановлення об'єктивної картини тогочасних подій, їх передумов, спонук і наслідків.

У своєму листі до А. Мельника від 10 серпня 1940 р. С.Бандера, зокрема, писав: “10 лютого ми покинули слова, а взялися за діло. Висунений революційний Провід ОУН на ініціативній нараді відвернувся від кліки в ПУНі та її починів і сам зачав кермувати найістотнішими частинами й галузями діяльності ОУН. Не мали ми тоді нічого того, що дає позиція офіційного Проводу, ані такої свободи в наших руках, ані тої зовнішньої позиції, що її завдяки боротьбі впродовж довгих років здобула собі ОУН, а змогу користуватися нею мав передусім офіційний Провід. Зате ми мали на своєму боці правду, чисту справу, віру і незламне рішення довести справу до успішного кінця. А передусім між нами були тільки люди чину й ми мали повне довір'я членських кадрів” [15, с.25].

Тож після остаточного розходження між “мельниківцями” та “бандерівцями”, новостворений революційний Провід ОУН розпочав діяти згідно із попередньо виробленим планом і, перш за все, повернутися в рідний Край й опанувати місцевими підрозділами Організації. Крайовий провідник Тимчій–Лопатинський з іншими членами крайового Проводу одразу ж після акції 10 лютого подалися на Батьківщину, де він разом із Опришком–Медведем і Зеною Левицькою, заскочені відділом НКВС, загинули в бою, підірвавши себе гранатами. За ними до Краю було виправлено більше груп і кількох членів революційного Проводу ОУН, які розпочали активну діяльність, згідно з наміченим планом [1; 2].

Я.Стецько, як один з провідних діячів революційної течії в ОУН, свого часу наполягав, що тогочасний розкол в Організації не був якоюсь трагедією, як і не являв собою конфлікт генерацій, але то був конфлікт концепцій [14, с. 35]. Щодо концепцій керівництва Організацією (чи, вірніше, особистим складом Проводу) та її тактикою і стратегією – тут розбіжності справді були, утім твердити про істотні на той час ідеологічні чи теоретичні розбіжності між обома частинами було би великим перебільшенням. Тим не менш, виокремившись в окремий провід, а отже й, по факту, – в окрему організацію, розкольніки з бандерівського крила, які здебільшого представляли не еміграційні кола ОУН, а крайову її частину й, все ж таки, її молоде покоління, мусили виробити власні програмно–установчі засади та офіційно їх ухвалити на своєму з'їзді. Природно, що претендуючи на спадок усієї ОУН ця генерація вважала її перший з'їзд (збір) й за свій та, відповідно, заперечувала легітимність і рішення другого збору, який відбувся 1939 р. під проводом А.Мельника. То ж революційний Провід ОУН (прихильників С.Бандери) розпочав підготовку до власного Великого збору, на якому були ухвалені програмні засади Організації, в тому числі й бачення моделі майбутньої Української Держави.

Другий Великий збір ОУН (Степана Бандери) відбувся 1–4 квітня 1941 року в Кракові. У Зборі, зокрема, взяли участь Степан Бандера, Ярослав Стецько, Василь Сидор, Дмитро Мирон–Орлик, Олекса Гасин та інші. Загалом на зібранні були присутніми 68 управнених членів Великого збору, представників революційної ОУН з усіх українських земель (в тому

числі 16 членів з підрадянської України) та еміграції. Провідником Організації було обрано Степана Бандеру, а його заступником – Ярослава Стецька. Членами Проводу стали: Дмитро Мирон–Орлик та Олекса Гасин (Лицар) як шеф військової референтури. Зауважу також і на тому, що цей Другий Великий збір офіційно поставив крапку у понад дворічному процесі розколу ОУН, на якому прибічники С.Бандери остаточно і документально відмовилися визнати авторитет і керівну роль ПУНу й обрали свій т.зв. революційний провід, або ж, як зазначав Л.Ребет, “вірніше, голова його Ст.Бандера, який добрав собі склад Проводу” [13, с. 95].

Було обрано також Велику Раду ОУН. Одразу ж зазначу, що владні повноваження провідника Організації були досить значними, проте формально (на протигагу вождизмумельниківців) мали узгоджуватися з такими колегіальними органами як Провід і Велика Рада [10, с. 59–65]. Утім на практиці протягом усіх подальших років Організація цілеспрямовано прагла поширювати культ С.Бандери не лише серед членів революційної ОУН, а й в УПА та всередині усього державно–визвольного руху. Це документально підтверджується сотнями документів від похідних груп, УПА й, власне, прокламацій до народу самої ОУН(б) в яких С.Бандеру часто визначали як вождя [18, арк. 35].

Головною метою Збору було затвердження бандерівським (революційним) проводом ОУН свого окремишого від мельниківського ПУНу становища, утвердження ідей українського націоналізму та постанов, що стосувалися політичного, військового, економічного та соціального життя українців. Збір розглянув тогочасне становище українського народу, намітив напрями подальшої боротьби, виробив програму й устрій ОУН, схвалив в основі діяльність революційного проводу Організації, обрав керівні органи, а також засудив діяльність “групи” А. Мельника, О.Сеника й Я.Барановського та оголосив протизаконними і позбавленими правних наслідків постанови II З'їзду Українських Націоналістів від 27 серпня 1939 року.

Перш за все учасники II Великого збору ОУН(б) наголосили у своїй Постанові, що “Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію – Організацію Українських Націоналістів” [11, с.24–47].

Окремими постановами Збір ОУН(б) узгіднив й окрему символіку Організації. Перш за все було скасовано “звичай вживати Тризуба з мечем, як відзнаки Організації”, який відтоді залишився як емблематика мельниківської ОУН [11, с. 44].

Знаком ОУН(б) було прийнято емблему круглої форми, на якій зображувалися: “Чорний рівнораменний трикутник підставою в гору, на ньому червоний хрестомеч, на хрестомечі золотий Тризуб. Над підставою буква “О”, по лівій стороні знамені трикутника буква “У”, а по правім “Н” (разом ОУН). Трикутник вміщений на золотому полі” [20, арк. 39].

Прапором ОУН(б) було визначено полотно “чорної й червоної краски”, але їх розташування й пропорції мали бути ухвалені згодом окремою комісією [11, с. 44]. Невдовзі “Директивою крайового провідника членам і прихильникам ОУН про використання національної символіки” було остаточно конкретизовано кольори бандерівців–націоналістів та символізм барв прапора: “Організаційним прапором ОУН являється прапор кольорів червоного і чорного (червоний з гори, чорний з долини). Значіння кольорів таке: червоний – кров; чорний – земля” [20, арк. 39].

Комісію для розробки організаційного прапора було створено ще до II Великого збору, який по факту для бандерівської (чи то – революційної) ОУН був, швидше, організаційним. Один із її членів М.Климишин згадував про підготовчу роботу: “В одній з розмов довідався я від мистця Едварда Козака таке: З пропагандивним відділом ОУН, якого референтом був Ст.Ленкавський, співпрацювали ще крім маляра Едварда Козака малярі: Василь Дядинок, Роман Сеньків, Михайло Черешньовський і ще кількох, а часом приходив ще театральний мистець Микола Чирський і Лев Лепкий. Звичайно сходилися вони в цукорні о.Дубицького і о.Нарожняка, що навивалася “Полтава”.

Одного дня сидів один з малярів із Е.Козаком, чекаючи на інших у “Полтаві”, й виявив охоту взяти участь у конкурсі на прапор ОУН, але ще не має ідеї. Е.Козак нашкіцував злегка свій помисл і це подобалося тому маляреві, але сказав, що це не його ідея. Тоді Е.Козак упевнив його, що він не маепретенсій до того, ані не хоче брати участі і в конкурсі й тому, якщо він це гарно оформить, може подавати як свій проект. Він погодився і так зробив.

Той проект прийнято і він тепер є прапором ОУН з червоно–чорною краскою, які визначають український чорнозем зрошений червоною кров’ю героїв–борців за волю України. Все це робилося в рамках приготувань до Великого Збору, який мав вирішити всі важливі внутрішні й зовнішні справи ОУН, щоб закінчити з тимчасовістю та утвердити правний стан” [12, с.300–301]. Саме цей проект з ініціативи референта пропаганди С.Ленкавського й було схвалено революційним проводом до затвердження на II Великому зборі Організації.

У 1941 р. в ОУН(б) організаційного гімну ще не було. Був лише *організаційний марш* – “Зродились ми великої години” [16, арк.52; 17, арк.39].

Великий збір встановив також обов’язкові *організаційні свята*, а саме: Свято Соборності 22 січня, Свято Героїв Революції дня 23–го травня і День боротьби 31–го серпня (всі інші річні події,

обходжені членами Організації, визначалися “пам’ятковими днями, що не мають загальнообов’язуючого значення на всіх теренах і для всіх членів”) [11, с.44].

Щодо вищезазначених свят, то, вочевидь, логіку визнання святом Дня Соборності, що відбулося вперше 22 січня 1919 р. й відоме як Акт Злуки, пояснювати немає потреби, позаяк ОУН завжди виступала за відновлення Соборної України. Нагадаю також, що 31 серпня 1919 р. спільними зусиллями Дієвої Армії та Галицької Армії об’єднані українські війська знову заволоділи Києвом, що стало для українських націоналістів символом збройної соборності та святом української зброї й перемоги, “бо це побідила Ідея одної великої нероздільної Соборної України, – одної Армії одного Проводу і Команди без різниць на Придніпрянців і Наддністрянців, Галичан, Волиняків чи Кубанців!” [18, арк. 34]. Що ж до Свята Героїв Революції, яке визначалося на 23 травня, то поясню, що саме цього дня 1938 р. радянськими спецслужбами у Роттердамі в Нідерландах було убито терористичним актом (підірвано замаскованою у цукерковій коробці бомбою) засновника Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН) Євгена Коновальця.

Додам також, що дещо пізніше були визначені й організаційні привітання. Зокрема членам революційної ОУН роз’яснювалося: “Ми маєм наше основне поздоровлення “Слава Україні”, а відповідь “Героям слава”, при тім праву руку енергійно підносить на виправлення чуба, з малим відхиленням на право... Крім того маємо ми ще і інші поздоровлення як: “Добрий день”, “Добрий Вечір”, “Здорови були”, “Гразд”, “Помагайбі”, “Слава Ісусу Христу” і т.п.” [16, арк.28].

Звітуючи про свою попередню діяльність, Провід ОУН(б) зазначав, що Організація розширила революційну акцію на всі українські землі та повела боротьбу проти всіх наїзників, зокрема, у Західній Україні. ОУН, за поміччю широкої організаційної сітки, вела всі масові та всі одиничні протипольські, а після упадку Польщі – протимосковські акції. Разом з тим, було визнано, що “основні відмінності умовин революційної праці на Східньо–Українських Землях не дали змоги досягти Організації того родазовнішньо–політичних успіхів, які здобула ОУН з Польщею. Так само на українських землях під румунською займанщиною головна увага Організації була відведена справі творення та вкорінювання організаційної сітки” [11, с.24]. На Закарпатті ж справою ОУН була боротьба за створення Української Держави, втілення в життя Акту проголошення самостійності Карпатської України у 1939 р. й, власне, безпосередня збройна оборона цієї державності від мадярських окупантів. Відтак учасники II Великого збору висували: “Визвольно–революційну боротьбу за визволення всіх українських земель і за з’єднання їх в одну Соборну й Незалежну державу вела ОУН, спираючись на власні сили українського народу, та відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, а, зокрема, на історичних ворогів України” [11, с.25]. Другим успіхом двадцятирічної революційної боротьби УВО–ОУН проти чотирьох держав–окупантів було визнано зорганізування реальної людської сили, готової

й придатної до боротьби за цілі українського націоналізму.

Провідний осередок бандерівської ОУН усвідомлював переломність тих років й передбачав (очікував), що вони вже несуть визначальні зміни “політичного положення українського народу й започаткували далекоюсяжні переміни на українських землях” [11, с.26]. Тож, попри потребу в самоорганізації після жорсткого розколу ОУН на прихильників А.Мельника та прибічників С.Бандери, останнім вкрай необхідно було не лише заявити про власні претензії на правонаступництво справу, ідеєю та Організацією убитого Є.Коновальця, а й виробити й оприлюднити свою політичну позицію щодо світової війни і перекреснення карти Європи, а також, звісно ж, й бачення моделі майбутньої Української Держави та її соціально-політичного ладу.

Саме про вищевказані спонуки Провід бандерівської гілки ОУН й відверто зазначив у своїх програмових постановках від 1941 року: “Упадок польської держави й румунської окупації на Західних і Південно-Західних Українських Землях і включення їх у тимчасовий склад СРСР та загорнення Закарпатської України Мадярщиною з одного боку, а з другого європейська війна наполеонського масштабу, нечувано швидко й далекосяжна зміна політичного обличчя цілого європейського континенту, а, зокрема, безпосередня близькість вирішних для долі України кінцевих днів війни – ось загальнополітичні причини, що створили невідкладну потребу скликати II Великий Збір ОУН, перевірити дотеперішні політичні позиції Організації Українських Націоналістів, вирішити й устійнити напрямні визвольної політики в обличчі грядущих подій та достосуватиметоди й тактику боротьби до нової, зміненої політичної ситуації.

Внутрішньо-організаційні ускладнення й довготривалий етап тимчасовості, що постав в Організації після смерті Вождя [Є.Коновальця – Г.–Н.], теж вимагали авторитетною остаточною вирішення... Покінчити з станом тимчасовості в Організації і з небезпекною розкладу в Організації було другим завданням II Великого Збору ОУН в 1941 р.” [11, с.26–27].

Тож цілком логічним і об’єктивно вірним є твердження, що II Великий збір ОУН(б) у 1941 р. став на шляху революційної боротьби започаткуванням нового етапу дороги до тих же самих найвищих і незмінних ідей українського націоналізму. Вінцем цієї боротьби мало стати національне і соціальне визволення українців, а відтак “тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свободне життя й повний всесторонній розвиток усіх його сил” [11, с.27]. Основою ж її сили та основою вільного життя всього українського народу мусив би стати “справедливий, націоналістичний суспільний лад”.

Стратегічно-політичний комплекс, модель державності та план її розбудови, гасла революційної ОУН були опрацьовані Степаном Бандерою і Ярославом Стецьком, стратегічно-військове планування здійснював Роман Шухевич, комплекс пропаганди з включенням в акцію культурної еліти розробив Степан Ленкавський. Проект моделі Української Держави та

засади до її практичного втілення, як і всі програмові положення ОУН(б), тобто – революційної ОУН, були спільно обговорювані, доповнені й кореговані не лише їхніми відповідальними авторами, але й усіма членам Проводу ОУН та керівниками ресортів [14, с.50].

Майбуття Українська Держава, у баченні ОУН(б) часом на весну 1941 р. мала б бути суверенною і соборною державою із владарюванням у ній українського народу [11, с.28]. Шлях її здобуття – національна революція. Проте у випадкові, коли б чужоземна військова сила у війні проти СРСР просувалася б фронтом через українські землі й окупувала б їх, зауважувалося у травневих (1941 р.) внутрішньопартійних “Політичних вказівках” ОУН(б), що зрештою невдовзі й сталося, завданням Організації у такій ситуації було не допустити аби Україна була тільки тереном розвою чужих сил з ворожою Москвою (а потім – об’єктом іноземного заволодіння). “Навпаки, – вказувалося у тій інструкції, – власною боротьбою, будівництвом власної держави власними силами та за власною ініціативою здобути собі роллю підмету і партнера, учасника війни та співтворця нового ладу на руїнах московської імперії” [11, с.51]. Невдовзі, після нападу Німеччини на СРСР, Актом проголошення Української Держави у Львові від 30 червня 1941 р. ОУН(б) спробує втілити цю стратегію у дійсність...

Національна символіка (прапор, герб, гімн України). Документи ОУН(б) свідчать, що націоналісти-бандерівці мали тверде бачення національної символіки України. Так, зокрема, у “Директиві крайового провідника членам і прихильникам ОУН про використання національної символіки” чітко вказувалося:

“Українським національним прапором являється прапор кольорів синьої і жовтої (синя в горі, жовта в долині), кольори і їх порядок устійнені рішенням Української Державної – Української Центральної Ради, яке зобов’язує всіх українців, коли не буде іншого вирішення Української Державної Влади в майбутньому...”

Українським Національним Гербом являється Тризуб в оформленні Української Центральної Ради (Тризуб Володимира Великого)...

Українським національним гімном є: “Ще не вмерла Україна”, “Не пора, не пора...” – це нац[іональний] марш” [20, арк.39].

Отже, за загальнонаціональний український символ (*Герб України*) II Великим збором ОУН(б) було визнано “Тризуб Володимира Великого у формі, введеної Центральною Радою” [11, с.44]. Окремий документ згодом додавав, що “Державним Гербом України є золотий (може бути жовтий) Тризуб Володимира Великого на блакитному тлі” [16, арк.28]. Членам Організації трактування Тризубу як державного символу пояснювалося наступним чином: “Походить Він, як вказує назва, з часів Володимира Великого, цебто з X-того століття. За часів старинної Греції Тризуб був знаком Бога моря – Посейдона. Не був отже, ознакою влади свідської, лише Божеської. Один із найславніших наших князів – Володимир Великий за Герб Української Держави прийняв власне Тризуб, як ознаку владарности і могутности” [16, арк.28].

Національним прапором було визнано блакитно-жовтий (синьо-жовтий) прапор, який має барви Державного Гербу. При цьому розташування барвових смуг обумовлювалося з огляду на державно-історичну, а не геральдичну традицію: “Згідно з правилами геральдики (науки про герби і прапори) наш прапор мусів би бути жовто-блакитним. Але історичною традицією освячений прапор з відворотним порядком барв. Має бути зверху блакитне, а в низу жовта. Такий порядок барв посвячений традицією Мазепи і традицією Визвольної боротьби в 1917 до 1923 р.р. на Великій Україні. Такий порядок барв, який освячений історичною традицією, приймаємо ми – Українські Націоналісти” [16, арк. 28].

Ось як дещо пізніше пояснювалась кольорова гамма прапору: “Прапор українського народу є синьо-жовтого кольору. Синій колір відображає голубе українське небо, а жовтий колір – золоте гаряче українське сонце. Ці кольори віддають ясний, життєрадісний, волелюбний зміст духовости українського народу” [7, арк.742; 8, арк.104–105].

Було визначено також і порядок розміщення прапорів та герба поряд із організаційною (партійною) символікою, а саме:

а) на першому місці завжди український національний прапор і національний Герб – Тризуб.

б) на другому місці організаційний прапор і організаційне знамя.

в) в кімнатах на сцені і на балконах: на лівій стороні національний прапор і національний герб, по правій організаційний прапор і знамя (коли звернутися лицем до декорації або ввійти до кімнати з дверей)...

...На всіх публічних виступах чи академіях, святах, маніфестаціях співати завжди національний гімн “Ще не вмерла Україна” і не можна його заступати маршем “Не пора, не пора” ні “Зродились ми” [20, арк.39].

Загальнонаціональними святами визначалися всеукраїнські свята, які було устійнено на II Великому зборі ОУН(б), тобто: 22 січня – Свято Соборності і Самостійності; 23 травня – Свято Героїв Революції; 31 серпня – День Української Боротьби. “Ті свята повинні обов’язково бути відзначеними всією Українською Нацією”, – наголошувалося у “Директиві” [20, арк.39].

Крім того, згідно із “Директивою крайового провідника ОУН до провідного активу з ідеологічних питань” по усіх церквах необхідно було ввести обов’язкове відспівування молитви “Боже Великий, Творче Всесильний” на закінчення кожного богослужіння. У кожній місцевій церкві слід було розмістити таблицю з прізвищами, іменами, датами народження і смерті місцевих українських бойовиків, які загинули у боротьбі з окупантами, а над ними мав би бути напис “Здобудеш Українську Державу або згинеш в боротьбі за неї”. На всіх могилах загиблих вмістити таблиці з написом про боротьбу за державність героїв, зняти таблички, на яких написано про жертви терору тощо і заступити їх новими – Героям за Українську Державу. Здійснити фото могил і розшукати світлини самих героїв. Здійснити облік і реєстр усіх поляглих за Україну героїв, як членів УВО і ОУН, так і не членів, усіх, що загинули з польськими та іншими окупантами (слід було виявити ім’я, прізвище, дату і місце

народження, професію, організаційну посаду, місце і обставини загибелі). Обліку та опису підлягали б також усі виселені радянською владою, арештовані більшовиками і німцями, розстріляні у в’язницях і тюрмах від усіх зайшлих влад тощо. Зазначалося також, що “в кожній Українській хаті повинні бути портрети Т.Шевченка, Міхновського, Петлюри, Коновальця, Бандери. Укр[аїнський] Прапор і Герб. Крім того, на стіні висипати на картоні Декальог [українського націоналіста]. На столі прибраний вишивками Кобзар Т.Шевченка” [20, арк.38].

Соборна Україна. ОУН(б) заявила, що й надалі поборюватиме “акцію тих польських угруповань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель” і лише ліквідація протиукраїнських акцій з боку поляків “є передумовою унормування взаємин між українською й польською націями” [11, с.36–37]. ОУН(б) боротиметься “за скріплення українського характеру тих земель засобами, залежними від умовин і політичної доцільності й прилучення їх до Української Держави, а не до польських земель”, як і у Закарпатській Україні, де Організація “змагає до розбудови політичної сили українського народу та до прилучення Закарпаття до Української Держави” [11, с.36–37].

Державно-політичний лад в Україні. Організовано державу повинно бути на основах “сильної влади” та “одної політичної організації провідного національного активу” [11, с.28]. Не важко здогадатися, що цією однією сильною владною політичною організацією провідного національного активу мала стати саме Організація Українських Націоналістів під проводом С.Бандери.

Усі партії, окрім себе, ОУН(б) зачислила до “опортуністичних” і до політичних банкрутів, які “виявили повну нездарність керувати справами боротьби українського народу та Українською Державою”. Бандерівці прямо і рішуче заявляли, що “Організація Українських Націоналістів поборює всі опортуністичні партії та емігрантські групи, зокрема дрібношансову групу попутчиків націоналізму А.Мельника, гетьманців, УНР, есерів, есдеків, ундістів, ФНС, радикалів, клерикалів і всіх інших, що розбивають одноцілий фронт боротьби українського народу та узалежнюють українську справу виключно від зовнішніх т.зв. сприятливих умовин” [11, с.36–37], додаючи, що і в майбутньому будуть “поборювати українські неревольюційні, опортуністичні, масонські організації, групи й течії, розкривати їх шкідницьку роботу та демаскувати їх всюди, де вони появляться” [11, с.44].

Про прагнення ОУН(б) підпорядкувати собі увесь визвольний рух свідчили й безпосередні дії боївків Організації щодо інших українських партій, організацій чи угруповань у ті роки. Про плани ж опанувати державними структурами у майбутній

суверенній Україні вказують не лише програмові постанови II Великого збору ОУН(б), а й, наприклад, її внутрішньопартійні “Політичні вказівки” (травень 1941 р.) [11, с.48–57], в яких, зокрема зазначалося, що “передумовою здобуття неподільної влади – сильна політична й міліарна організація по всій українській території та вироблення кадрів у керівництві державним і суспільним життям” [11, с.48]. Тож на звільнених частинах української землі, “не ждучи на ніщо, – наголошувалося у “Політичних вказівках”, – ОУН проголошує відбудову Української Держави, встановлює владу, яка має зорганізувати державне життя в усіх ділянках та кермувати ним” [11, с.52]. Мандат на такі дії, як вважав Провід ОУН(б), Організації надавали довголітня революційно–визвольна боротьба, підняття народного зриву, державно–творча ініціатива та фактична сила.

Разом з тим, бандерівська ОУН запевняла, що не має наміру встановити власну політичну диктатуру, а “має за завдання дати ініціативу і бути авангардом у реалізації наведених цілей по змозі в цілій Україні” [3, с.53]. Відхрещувалася Організація і від того, щоби “мати монопольне становище, виключно у своїх руках держати всю ініціативу та керму у визвольній боротьбі та державному будівництві” лише “у теперішньому етапі”, тобто на травень 1941 року й при початковому розвою визвольної боротьби, позаяк змушена буде скористатися силами інших чинників “на тих теренах, де ОУН не змогла б в час і вповні покермувати революційним зривом та державним будівництвом” (йшлося про Центральну й Східну Україну) [3, с.53].

Втім, намір опанувати владою в майбутній державі все ж був, що, власне, є притаманним усім політичним (надто – революційно–політичним) організаціям і силам. “Повноту влади в Українській Державі ОУН перебере тоді у свої руки, як своєю політичною діяльністю та організацією опанує достаточну усі українські землі, у своїх рядах зорганізує найкращий, провідний актив цілої України та підготує своїх членів до кермування усіми ділянками державного життя” [3, с.53].

Згідно з державницькою концепцією ОУН(б), на початковому етапі творення Української Держави не буде жодної організованої політичної сили, в тому числі й ОУН, із завдатками до повної відповідальності за перебрання усієї повноти державної влади виключно у свої руки, а отже – “будування державної влади на монопартійному принципі від самого початку для української державности було б шкідливе, бо не спіралось б на завершеному процесі внутрішньої кристалізації та реальному укладі сил” [3, с.54]. З іншого ж боку, такий розклад державно–політичних перспектив не міг задовольнити амбіцій провідників Організації та й суперечив її ідеологічно–світоглядним засадам. Відтак підсумок мусив би бути однозначний: “Многopартійна політична система та розподіл державної влади за міжпартійним ключем уже виказали свою шкідливість як в Україні, так теж в інших державах. Тому ОУН відкидає і поборює таку систему” [3, с.54]. Отже на практиці ОУН(б) таки прагла встановити в майбутній державній Україні власну політичну гегемонію.

З огляду на такий дисонанс фактичного становища і кінцевої політичної мети Провід ОУН(б) висунув й мав намір здійснити наступну концепцію.

Вибори Голови Української Держави мали уконституціонувати тривалу державну владу. Ці вибори мали бути оперті на організованому вияві волі цілого українського народу “у формі за ініційованого ОУН загальному виборі... по звільненні більшої частини українських земель та початковому налагодженні державного життя” [3, с.53]. На початковому етапі (до часу завершення процесу внутрішньої кристалізації та повного охоплення націоналістичним рухом усього провідного активу цілої України) державна влада мала бути організована не за партійним принципом, а виключно з персонального огляду, на принципі авторитетності, особистих і фахових якостей. Це означало, що Головою Української Держави мусив би стати чоловік, який матиме авторитет і повне довір’я усього народу і вільно обраний цілим народом [3, с.54].

Керівні посади в уряді, за призначенням Голови держави, займали би особи, що на підставі своїх моральних вартостей і провідницьких здібностей мали авторитет і довіру народу, відзначні фаховими кваліфікаціями та організаторськими здібностями. Подібні критерії висувалися б і щодо кандидатів на посади в усьому державному апараті. Першою повноправною владою в Україні мав би бути, на думку ОУН(б), той уряд, що повстав би як провід визвольного зриву, ініціатор та керманіч відбудови Української Держави. Його зобов’язані б були визнати усі українці. Природно, що такою силою бандерівці розглядали власний провід. До того ж ОУН(б) заявила, що у відновленій державі перебере на себе “завдання кермування українською політичною думкою, виховання і виколювання провідницьких кадрів та виховання цілого народу” [3, с.55].

За умови, якщо б одночасно і незалежно одне від одного виникло кілька провідних осередків визвольної боротьби та державного будівництва, то вони щонайперше мали би створити один спільний уряд. У випадку ж неможливості наразі цього здійснити, тоді обов’язки й права верховної влади як уряду Української Держави припадали б тому самостійницькому осередкові, що у збройній боротьбі та державному будівництві диспонував би себе найбільшою організаційною силою та опанував би найбільше української території.

При цьому Провід ОУН(б) настановляв своїх членів, що Організація відразу перебере владу у західноукраїнських землях як єдина там організована сила й боротиметься за те, щоби своїм внеском у визвольній війні та державному будівництві зайняти одразу провідне місце в усій Україні. Тим не менш у разі, якщо б у центральних і східних українських землях постав би якийсь інший самостійницький центр, що з успіхом організував би визвольний зрив і будову держави, а також опанував би під свій контроль більший простір України й дійсно стояти на платформі повної самостійності та соборності України – тоді ОУН(б) обіцялася визнати його за центральну владу України й підпорядкувати йому опановані нею терени. Щоправда із черговим застереженням: подальше ставлення ОУН(б) до такого державного

уряду залежатиме від того, як він буде виконувати свої завдання. Утім, наголошував провід Організації, незалежно від складу уряду та позиції її членів у ньому та у державному апараті, ОУН(б) докладало би усіх зусиль, аби “ціла державна політика, організація і розвій всіх ділянок національного життя йшли по лінії програми ОУН з найкращою користю для України” [3, с.55].

Національна армія. В державі мали б бути побудовані сильні національна армія і флот [11, с.28], ядро яких становила би військова сила ОУН(б) [11, с.37]. Українська Армія змагатиме до виховання вояка-громадянина, прищеплюватиме йому під час усієї військової служби й позавійськового виховання почуття соборності, великого призначення, відповідальності, героїзму й посвяти в парі з залізною дисципліною й твердим вояцьким вишколом – злучить українців усіх земель в один національний моноліт. Українська воєнна доктрина, опираючись на аналізі духових прикмет українця, історичній традиції, геополітичних умов України та аналізуючи новітні воєнні засоби, мала дати Українській Армії своєрідну стратегію й організацію, що в свою чергу дало би змогу якнайкраще й найдоцільніше використати усю міць іпотужність української нації. “Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся силадинаміка Української революції, – зазначалося у постановові II Великого збору ОУН(б), – знайде своє втілення в Українській революційній армії, яка повстане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції – свободи народам – поза межі Рідної Землі” [11, с.38].

Що ж до *господарського й суспільного життя*, то, перш за все, уся економіка країни та соціальна сфера були б підпорядковані плановій організації на засадах рівності усіх українців у своїх правах і обов’язках перед нацією й державою, а власником усієї землі й вод, підземних і надземних багатств, промислу й шляхів комунікації оголошувався сам Український Народ і його держава. Планувалася інтенсивна розбудова всіх галузей народного господарства, щоб воно стало основою могутності Української Держави, за принципом: “пов’язання в цілому житті вільної творчої ініціативи праці й власності громадян – ініціативою, власністю, організованістю й контролем держави – в одну нерозривну цілість” [6, арк.50; 11, с.28–29]. Крім того, у життя було би втілене “законне обмеження зисків, усунення всякої спекуляції та самоволі й недбальства в господарці”, тобто застосована державна регуляція і контроль позичкової (кредитової) політики [6, арк.50].

В майбутній Українській Державі мав бути запроваджений також “поділ на різні заняття й фахи та відповідно до цього виробничі й професійні організації, побудовані на засаді продукційного солідаризму й рівноправності всіх працюючих” [6, арк.50; 11, с.28] (тобто фактично – класократичний солідаризм), але при цьому відбувалося б “знищення всіх привілеїв, поділів і різниць на класи та усіх інших пережитків і пересудів” [6, арк.50; 11, с.30].

Сільське господарство мало розвиватися під гаслом: “Українська земля – українським селянам” [6, арк.50; 11, с.28–29]. Колгоспну систему в Українській Державі

мало б бути ліквідовано, але не одразу, а поетапно й, знову ж таки, під щільним державним керівництвом. Зокрема, під час революційного зриву владу в колгоспах мали б перебрати на себе “виборні революційні комітети”, а сама “перебудова большевицької невільничої господарки на вільну господарку українського народу буде відбуватися ступенево й пляново так, як це допускатиме економічний і політичний інтереси української нації, про що дбатиме Українська держава, а не самовільними, нагальними методами, які загрожували б руїною господарського життя” [6, арк.50; 11, с.33–34]. Боротьба з колгоспною системою велася б під такими гаслами: “а) проти невільництва в колгоспах, проти економічного визиску колгоспників та проти большевицької системи оподаткування сільського господарства; б) проти диктатури в колгоспах ставлеників московсько-большевицької влади комуністів та активістів; в) за повну самоуправу та господарську свободу сільськогосподарських артілей” [6, арк.50; 11, с.33–34].

Водночас ОУН(б) виступала за те, аби по знесенню колгоспної системи українські селяни самі зорганізували своє господарство й кермували ним, “згідно з добром працюючих і цілого українського народу”, а також за право приватного землеволодіння для селян, проте “у межах трудової норми, без права на спекуляцію землею” [6, арк.50; 11, с.33–34]. Тож в Українській Державі було б запроваджено “обмежене приватне, кооперативне й спілкове право власності на господарювання землею й верстатами для тих, які на них працюють” [6, арк.50; 11, с.28–29].

У статті “За зміст державного життя”, під гаслом “Відбудова хліборобської верстви”, Я.Стецько більш розлого й ґрунтовно виклав фактично офіційну *концепцію селянської (аграрної) політики в державній моделі ОУН(б)*. Такий висновок можна зробити з того, що вказану статтю було включено до Інформаційного листка для учасників Третьої Південної похідної групи ОУН(б) в часі її походу в Осередню (Центральну) Україну в липні 1941 р., вже після проголошення Акту про відновлення Української Держави, яка мала встановлювати там владно-адміністративні органи Українського Державного Правління, на чолі якого, власне, й стояв Я.Стецько. У ній, між іншим, зазначалося, що націоналізм визнає національною власністю, зокрема землю, як вартість, що її не творить людина, а тільки працює на ній, управляє нею... Нею спекулювати ні марнотравити її не вільно. Мобільність її регулює держава, яка внеживляє своє вільне диспонування нею [4, с.98–101].

Відповідно до концепції органічності нації, як традиційної родової єдності, впливала як засада форма власності: індивідуально-родове, а не колективне землеволодіння. Відповідно ж, українське хліборобство – це основна суспільна верства, яка є тривалим консерваторм національної ідеї, зберігачем традиції і прихильником суворої героїчної моралі, тривалості подружжя й родинної єдності, остоем, моральним і фізичним відродителем народу та його кормителем. “Укр[аїнська] Держ[ава], – зазначав Я.Стецько, – спиратиме відбудову хлібороб[ської] класи /верстви/ на встановлення та зміцнення середнього трудового

землеволодіння, на закріпленні по введенні індивідуального родового принципу землеволодіння на захисті добра родині, до тривалого і повного забезпечення їх достосовує величину господарства” [4, с.98].

Держава мала регулювати “мобільність” землі, запроваджувати верхню та нижчу межу, поза якими роздріблювати чи збільшувати господарства буде заборонено. Ключем при творенні господарств було б встановлення самодостатньої господарчої одиниці, яка могла б забезпечувати існування родини. Тож при будові нового аграрного ладу мусили б застосовуватися наступні базові принципи.

Колгоспи мали би підлягати поділові за індивідуальним родовим принципом. Це означало, що працюючі у колгоспах та інші селяни, визначені державою, одержать для індивідуального родового землеволодіння таку кількість землі, що за будь-яких незгод чи криз буде вистачаючою для забезпечення родини, її розвитку та експорту (продажу лишків, обсяг якого також мала встановлювати й регулювати держава). Аграрне перенаселення мало б регулюватися планомірною господарською політикою держави “шляхом приміщення селянських решток в інших галузях націнальної продукції і творчості, пристосованні діла неурожайних досі теренів і т.д., як теж планово веденої колонізації у рідше заселенні території Укр[аїнської] Держави” [4, с.99].

Радгоспи частково мали бути поділені за тотожним принципом та, як і колгоспи, у більшості переорганізовані у державні чи суспільні господарства на нових засадах. Це, зокрема, стосувалося сільськогосподарських установ, агрокультурних інституцій, дослідних станцій-питомників расової культури і рослин, агрономічних шкіл тощо. Керівниками державних господарств призначалися б заслужені в боях особи, які безпосередньо виявили б бажання займатися такою справою; “з огляду на потребу ділового ведення і призначення до землі держава може узгляднити в поодиноких випадках наслідне керівництво [державним] [господарством], коли наслідники матимуть замилювання хліборобського діла” [4, с.99].

За обопільною згодою кооперативи мали би можливість запросити механізовану допомогу в держави для обробки землі.

Індивідуальне право власності на землю мали би передовсім українці, а серед інших національностей – ті, що активно і лояльно співпрацюватимуть з українською владою та боронитимуть Українську Державу “та будуть етично і культурно подібні укр[аїнському] типові” [4, с.99]. Допущені до володіння землею особи мусили б мати (здобути) відповідні кваліфікації й повинні були б вести так хліборобську справу, аби не вдаватися до взяття земельної ренти у випадках, коли вона відіграватиме антисоціальну функцію. Чужинцям же (не громадянам Української Держави) землі на її території набути не було б дозволено.

Першість у будь-якій галузі сільського господарства мали би родини загиблих у революційній боротьбі, боях, тюрмах, інваліди війни, сім’ї вояків та усі ті, що

життям чи свободою ризикували за Українську Державу.

Хліборобська верства мала розвиватися на історично традиційних і питомо українських засадах як фізично, так і духовно, а для захисту селян та їхнього способу життя передбачалося виробити окреме хліборобське законодавство і судівництво.

Планувалося також, що самозорганізоване й автономне за своєю специфікою селянство розв’язуватиме свої справи та реформи за допомоги держави через представників свого професійного напрямку.

Селянин міг підлягати й вивласненню (конфіскації землі чи майна) у випадкові, коли б його діяльність оберталася б на шкоду державі, або коли він “ненормально вестиме особисте й родинне життя та за всякі проступки державного суспільного ладу” [4, с.100]. Тоді його майно переходило би до дітей-своєків, а за їх відсутності – долю майна вирішувала б хліборобська організація за співучасті державного чинника.

Лісництво, ловецтво, рибальство, городництво, як споріднені із хліборобством, включалися до загальної політики господарської верстви. Лісові ж площі мали належати державі чи громадським інституціям. У приватній власності залишалися б площі, що були б визнані непридатними удержавленню чи муніципалізації.

Планувалося, що держава повинна буде сприяти всебічній інтенсифікації сіл, трудових індивідуальних родових господарств та пристосовання їх до ринкових відносин, а також посилюватиме сільськогосподарське виробництво, підтримуватиме “здорове кооперування села, яке перетворюватиме продукти сільського господарства”, надаватиме дешевий продукційний кредит та упорядкуватиме селянське землеволодіння там, де воно хаотичне. Стверджувалося також, що держава: “при порозкидуванні землі поодиноким власникам переведе комасацію та дбатиме за меліорацію”; турбуватиметься про агрокультуру та агроосвіту; перейматиметься про всебічне забезпечення хліборобської продукції та експорту; сільську торгівлю й відбір продуктів сільського господарства включить у загальний план підтримки хліборобського стану і політики прохарчування народу (при цьому зауважувалося, що “міські землі підлягатимуть тим самим засадам що сільські”) [4, с.100].

“Хліборобство, – йшлося далі у статті Я.Стецька, – самоорганізоване за почином політичної організації ОУН, і в своєрідному розумінні, автономно влаштуючи відбудову і закріплення своєї верстви своє проф[есійне] представництво, відділювати буде нахід в Державній Раді Праці, що об’єднає репрезентантів усіх верств і професій” [4, с.100]. Крім того, запевнялося, що Українська Держава:

– “ліквідовуючи поступенно колективістичну господарку і командний стиль життя, що його провести хоче в укр[аїнське] село Москва, несучи марксизм та соціалізм у хліборобстві, не допустить до перенесення на ріллю принципів капіталізму, рідного брата марксизму”;

– “не допустить переносити принципи конто розміну всякої якости в кількість, заміну індивідуальної

відповідальності наявного і контрольованого зусилля людини на землі сумою абстрактно річевих зобов'язань договорних капіталіста, почин всякого діла під кутом, щоб здобути найбільшу кількість грошей, які при капіталізмі не служать єдино засобам для переведення господарських розрахунків, як у хліборобській творчості, але для доходів від анонімного капіталу”;

– “від відтинання купонів У.Д. захищатиме у хліборобстві закон землі проти закону капіталу” [4, с.100–101].

Зрештою наголошувалося, що спадкове право щодо дідичення землі зберігатиме свою силу в Українській Державі, проте лише тоді, “коли спадкоємець власної ріллі працею виправдає одержане право власності на основі дідичення, а не житимемо з земельної ренти”, а відтак мав діяти засадничий принцип: “право спадкове мусить бути затверджене обов'язком власної праці, шойно дає дефінітивне право власності” [4, с.101].

У промисловості мав бути застосований принцип: “фабрики й заводи – українським робітникам”, але при цьому відбулася б передача у державну власність (націоналізація) важкої промисловості й транспорту.

У торговельній політиці мав би бути застосований подібний підхід: “вільна торгівля нижчих ступенів” за принципом: “український хліб – українському народові, вільна ініціатива вільних людей; загальне й повне право власності на продукти своєї праці”, натомість – практичне удержавлення загальної внутрішньої та зовнішньої торгівлі [11, с.28–29].

Соціальний захист робітництва у промислових осередках ОУН(б) провадила під гаслами: за всебічну опіку держави над робітниками, за справедливу заробітну платню, за особисту свободу робітника, за самоуправу робітників у вільних професійних союзах [11, с.34]. Відтак у майбутній Українській Державі нею передбачалося гарантувати: законну участь робітників у кермуванні й зисках підприємств, що обумовлювалася б правилом: “за кращу працю – краща платня”; забезпечення законом найменшої платні за працю, якої б вистачало на повне утримання робітника та його рідні; забезпечення здорових умовпраці в копальнях, на фабриках, верстатах та всіх місцях праці; забезпечення платних відпусток і задоволення всіх потреб щодо здоров'я й культури; загальне й повне забезпечення на старість (державна пенсія) та у випадках каліцтва й нездібності до праці всіх громадян (пенсія на інвалідність) [6, арк.50].

Загалом же у державі планувалося повна зайнятість усіх працездатних громадян, позаяк “тільки праця й її видайність є мірилом вартості кожної одиниці та основою її суспільного становища” [6, арк.50, 11, с.28–29].

Плановій організації державною владою підлягали б сфери народного здоров'я, дітонародження (“розросту”) й “тугости української раси” шляхом: а) загальної, обов'язкової, безплатної лікарської опіки й використання всіх здобутків лікарських наук та лічних заведень для цілого народу; б) допомоги багатодітним родинам; в) опіки й охорони матерів і дітей; г) піднесення стану народного відживлення, мешкання й рівня цілого життя; д) плекання фізичного здоров'я народу” [11, с.29].

Шкільництво мало розвиватися на базі загальної та безкоштовної освіти й особливого виховання здібнішої дітвори. Народ підлягав “перевихованню” у душі власних традицій української історії, нового героїчного змісту української культури та через викорінення чужих розкладових впливів [6, арк.50].

Оголошувалося про *просвободу сумління й релігійних культів*, проте лише таких, що не супротивні моральній силі нації й інтересам Української Держави. За рік після II Великого збору, на своїй II конференції в квітні 1942 р. ОУН(б) у своїй постанові вказувала, що виступає за Українську Національну Автокефальну Церкву з патріархатом у Києві й за повний розрив з Московією. Водночас в релігійній політиці Організація не пов'язувала себе з жодним віросповіданням й відстоювала використання всіх форм релігійного життя для активізування й опанування мас. При цьому поборювалися усіляке нездорове сектантство й релігійні сvari [11, с.67–68].

Державною ідеологією мав бути український націоналізм, за допомогою якого у цій новій державі ОУН(б) поборювала б комуністичний світогляд, ідеологію як інтернаціоналізму, так і ліберально-капіталістичний устрій, а також усі теорії та напрями, “що несуть ослаблення живих сил народу” [6, арк. 50; 11, с.29–30, 33]. Один з провідних діячів ОУН(б)

Я.Старух у своєму “Короткому популярному викладі ідеології політики українського націоналізму” у 1941 р. писав, що революційна ОУН “має ясний образ нашої будучої держави, за яку бореться”, а саме такий, що “Українська Держава побудована Організацією Українських Націоналістів буде націоналістична. Вона буде велика, сильна і незалежна. У ній не буде несправедливості, визиску, поділу на класи” [19, арк.134]. Невід'ємною частиною цієї ідеології була й ідея Соборності, яку влучно відобразив один з кличів ОУН(б): “Від Кавказу по Сян – буде наш Лан. Його власником український народ!” [19, арк. 26].

Крім того ідеології ОУН(б) у 1941 р. були притаманні ксенофобія (до окремих народів, зумовлена їхньої імперською щодо українців історичною спадщиною) й антисемітизм. Так, наприклад, у зверненнях до народу ОУН(б) досить часто застосовувала гасла на кшталт: “Народе! Знай! Москва, Мадяри, Жидова – це все Твої вороги. Нищ їх” [18, арк.35]. Антисемітизм обумовлювався ж тим, що “жиди в СРСР є найвідданішою підпорою пануючого большевицького режиму та авангардом московського імперіалізму в Україні”, а відтак “Організація

* І конференція ОУН(б) відбулася наприкінці вересня – на початку жовтня 1941 р. за участі Івана Климів. На ній було прийнято рішення про перехід Організації у підпілля.

Українських Націоналістів поборює жидів як підпору московсько-більшевицького режиму, освідомлюючи рівночасно народні маси, що Москва – це головний ворог” [11, с.36–37]. Тож основною метою ОУН(б) у контексті боротьби з комуно-більшовизмом було: розвал московської тюрми народів (СРСР); домогтися свободи усіх народів, поневолених Москвою, та їхнього права на своє власне державне життя; знищення цілої комуністичної системи.

“Створення Революційного Проводу ОУН, – писав свого часу С.Бандера, – який перейняв кермо її діяльності, а опісля постановами Другого Великого Збору ОУН утвердила ідеологічний зміст і політичний напрямок революційно-визвольного руху, усунула з своїх рядів ті тенденції й елементи, які намагалися скерувати її на інші шляхи, чи накинути їй зворотньо-розвитковий процес” [1; 2].

Відповідно до прийнятих програмових положень і мети, ОУН(б) готувалася до відновлення української державності й вже в червні 1941 р., невдовзі після нападу Німеччини на Радянський Союз стала на шлях втілення цього завдання.

Водночас, з часом, після звітів похідних груп з Центральної та Східної України, провідні діячі Організації визнали необхідність певних змін у програмових засадах, зазначаючи: “Це правда, що не всі постанови II Великого Збору були безспірні. Корективи, які внесли націоналісти з ОСУЗ, допомогли до зформування спільних позицій, і не в аспекті відхилення в бік соціалізму, а якраз навпаки” [14, с.105]. Тож вже за два роки на Третньому Великому (надзвичайному) зборі ОУН(б) у 1943 р. [5]*, яка з того часу офіційно була перейменована на ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), програмові засади Організації зазнають суттєвих змін, як і трансформовано буде її бачення моделі майбутньої Української Держави.

Список використаних джерел

1. Бандера С. В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940) / Степан Бандера // Гомін України (Торонто). – 1950. – червень. – Рік III. – Ч.21/56–23/58.
2. Бандера С. В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940) / Степан Бандера // Сурма (Мюнхен). – 1950. – лютий-березень. – Ч.18–19.
3. Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки (травень 1941 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – 1955.
4. Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2001.
5. Гай-Нижник П. П. “Перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України” (яку державу прагла створити ОУН(б) у другій половині 1940-х та у 1950/1960-х рр.) / П.П.Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.95 (№4). – С.71–79.
6. ГДА СБУ. – Ф.13. – Спр.376. – Т.4.
7. Там само. – Т.15.
8. Там само. – Т.16.
9. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини

Організації Українських Націоналістів]. – 1955.

10. Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів. – Б.м., 1941.

11. Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – 1955.

12. Климишин М. В поході до волі. Спомини / М.Климишин. – Торонто, 1975. – Т.1.

13. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Л.Ребет. – Мюнхен: Український самостійник, 1964.

14. Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державності України / Ярослав С. Стецько. – Лондон, 1967.

15. Українська повстанська армія: Історія Нескорених. – Львів: ЦДВР, 2007.

16. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.36.

17. Там само. – Оп.1. – Спр.37.

18. Там само. – Оп.1. – Спр.42.

19. Там само. – Оп.1. – Спр.68.

20. Там само. – Оп.2. – Спр.3.

References

1. Bandera S. V desyatu richnytsyu stvorennya Revolyutsiyogo Provodu OUN (10.2.1940) / Stepan Bandera // Gomin Ukrainy (Toronto). – 1950. – cherven. – Rik III. – Ch.21/56–23/58.
2. Bandera S. V desyatu richnytsyu stvorennya Revolyutsiyogo Provodu OUN (10.2.1940) / Stepan Bandera // Surma (Munkhen). – 1950. – lyutyi-berezen. – Ch.18–19.
3. Borotba i diyalnist OUN pid chas viyny. Politychni vказivky (traven 1941 r.) // OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsiy ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r. [Zakordonnii chastyny Organizatsii Ukrainykh Natsionalistiv]. – 1955.
4. Vidnovlennya Ukrainskoi Derzhavy v 1941 rotsi. Novi dokumenty i materialy. – K.: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2001.
5. Hai-Nyzhnyk P. P. “Pered namy znovu i znovu postae realna i zhyva kartyna maybutnoyi derzhavy Ukraina” (yaku derzhavy pragra stvoryty OUN(b) u drugiy polovyni 1940-h ta u 1950/1960-h rr.) / P.P.Hai-Nyzhnyk // Gileya. – 2015. – Vyp.95 (№4). – S.71–79.
6. GDA SBU. – F.13. – Spr.376. – T.4.
7. Tam samo. – T.15.
8. Tam samo. – T.16.
9. OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsiy ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r. [Zakordonnii chastyny Organizatsii Ukrainykh Natsionalistiv]. – 1955.
10. Postanovy Drugogo Velykogo Zboru Organizatsii Ukrainykh Natsionalistiv. – B.m., 1941.
11. Postanovy Drugogo Velykogo Zboru Organizatsii Ukrainykh Natsionalistiv, scho vidbuvsya v kvitni 1941 r. // OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsiy ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r. [Zakordonnii chastyny Organizatsii Ukrainykh Natsionalistiv]. – 1955.
12. Klymyshyn M. V pohodi do voli. Spomyny / M. Klymyshyn. – Toronto, 1975. – T.1.
13. Rebet L. Svifla i tini OUN / L.Rebet. – Myunhen: Ukrainyky Samostiynyk, 1964.
14. Stetsko Y. S. 30 chervnya 1941. Progoloshennya vidnovlennya derzhavnosti Ukrainy / Yaroslav S. Stetsko. – London, 1967.
15. Ukrainska povstanska armiya: Istoriya Neskorenyh. – Lviv: TSDVR, 2007.
16. TSDAVO Ukrainy. – F.3833. – Op.1. – Spr.36.
17. Tam samo. – Op.1. – Spr.37.
18. Tam samo. – Op.1. – Spr.42.
19. Tam samo. – Op.1. – Spr.68.
20. Tam samo. – Op.2. – Spr.3.

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies, Research Institute of Ukrainian history (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

“Only fully sovereign Ukrainian State can provide Ukrainian people free life” (a public wished to create a model of the OUN (b) in 1941–1943)

In the article, a model of the state system in the future Ukrainian Independent State and state ideology of Ukrainian nationalism, adopted in policy decisions II Great collection OUN (Bandera) in 1941. The author analyzes the background and

* Дивіться: Гай-Нижник П. П. “Перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України” (яку державу прагла створити ОУН(б) у другій половині 1940-х та у 1950/1960-х рр.) / П.П.Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.95 (№4). – С.71–79.

reasons for revolutionary leadership of the OUN to the new program and a new vision of the future way of Ukrainian statehood.

Keywords: OUN(b), Bandera, Ukrainian Independent State, Ukrainian nationalism.

Гай–Ныжньк П. П., доктор исторических наук, академик Украинской академии наук, заведующий отделом украинских студий, Научно–исследовательский институт украиноведения (Украина, Киев), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

“Только вполне Суверенное Украинское Государство может обеспечить украинскому народу свободную жизнь” (какую государственную модель стремилась создать ОУН(б) в 1941–1943 гг.)

Отражаются основы модели государственного строя в будущей Украинской Самостоятельной Соборной Державе и государственная создающая идеология украинского национализма, принятие в программных постановлениях II Большого собрания ОУН (С.Бандеры) в 1941 году. Автор анализирует препосылки и причины, которые склонили Руководство ОУН к принятию новой программы и нового видения уклада будущей украинской государственности.

Ключевые слова: ОУН(б), Бандера, Украинская Самостоятельная Соборная Держава, украинский национализм.

* * *

УДК 94:355.425.4(477)(045)

Красніцька Г. М.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та економічної теорії,
Вінницький торговельно–економічний інститут
(Україна, Вінниця), gileya.org.ua@gmail.com

Радянський партизанський рух на території України у часи Другої світової війни

Проаналізовано загальний огляд розвитку радянського партизанського руху та досліджено його вплив на розвиток військових дій на території України в період Другої світової війни.

Ключові слова: партизан, партизанський рух, розвідка, підпілля.

За свою багатовікову історію наш народ витримав чимало випробувань. Вагоме місце займає період Другої світової війни. Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу була складовою частиною і головним змістом другої світової війни, що почалася 1 вересня 1939 року. Впродовж розвитку воєнних дій на території України наростає радянський партизанський рух.

Основна мета написання статті є дослідження розвитку партизанського руху, значення та вагомий внесок у досягнення Другої світової війни та аналіз тактики і способу боротьби на всій окупованій території СРСР.

Яка ж історія партизанів? Наш народ завжди відрізнявся волелюбністю і партизанський рух має досить багату історію в нашій країні. Перші рухи народних патріотів з'явилися в часи боротьби з татаро–монгольським ігом. Вже тоді народ гуртується в боротьбі за Русь, за її свободу. Народний рух широко розгорнувся під час Вітчизняної війни 1812 р., Громадянської війни 1918–1922 рр. і особливо під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. У повоєнні роки широкий партизанський рух розгорнувся в західних районах СРСР (Українська повстанська армія, Лісові брати).

Важливу роль у партизанському русі відіграла народна підтримка. Цілі села ставали надійною базою збройної боротьби. У них створювалися збройні групи самооборони, контролюючі значні території в тилу

ворога. Жителі міст відмовлялися працювати на фабриках, що належать фашистам, спалювали мости, знищували лінії зв'язку, обстрілювали групи мотоциклістів із засідки, ухилялися від перепису населення, переховували євреїв, поранених і виходять з оточення червоноармійців. Ризикуючи життям, патріоти слухали радіопередачі з Москви, читали газети, листівки. У партизанських зонах діяли школи. Зрив фашистських планів щодо використання людських і матеріальних ресурсів окупованих районів – одна з найважливіших заслуг партизанів.

Як правило, особовий склад партизанських загонів приймав присягу. Клятва–присяга, текст якої розроблявся самими бійцями, ще більше дисциплінувала партизанів, посилювала їх відповідальність за виконувани завдання, долю країни. В основі всіх формувань лежала сувора військова дисципліна. Очолювалися вони командирами й комісарами, створювалися різні служби, партійні та комсомольські організації. Вони вели велику політичну роботу серед партизанів і населення. До кінця 1941 р. на окупованій території діяло понад 2 тисяч партизанських загонів, в яких боролися до 90 тисяч чоловік. Всього в роки війни в тилу ворога було з понад 1 млн. партизан [1, с. 404].

Основною бойовою одиницею був загін (200 і більше осіб). Для нанесення ударів по важливих об'єктах ворога, ведення бойових дій з польовими частинами противника і здійснення дальніх рейдів загонами нерідко об'єднувалися у з'єднання (від 300 до кількох тисяч чоловік). В озброєнні переважала легка зброя (автомати, ручні кулемети, гвинтівки, карабіни, гранати), але були і міномети, і станкові кулемети, і артилерія. У 1943 р. партизани були прирівняні до військовослужбовців. Командному складу стали привласнюватися офіцерські звання, а найбільш видатним з них – генеральські.

Велика увага приділялася безперервному постачанню партизанам зброї, боєприпасів, мінно–підірвної техніки, медикаментів, евакуації літаками тяжкопоранених. Зростання партизанського руху, багатогранна бойова діяльність, зростання їх потреб у зброї, боєприпасах, засобах зв'язку, мінно–вибухового озброєння, які давали можливість домагатися ефективних результатів – все це викликало необхідність створення 20 червня 1942 відділу матеріально–технічного постачання ЦШПР. Якщо до утворення Центрального штабу та інших штабів партизанського руху, партизани забезпечувалися озброєнням за рахунок виділення зброї військовими радами фронтів і армій, трофеїв і збору його на місцях минулих боїв, то тепер почалося централізоване і планомірне постачання зброєю, боєприпасами, мінно–підірвної технікою, речовим, медичним майном і продовольством. Весь цей безцінний вантаж доставлявся партизанам по повітрю літаками і планерами, а також наземним шляхом через розриви в лінії фронту. На партизанів працювали окремі ескадрильї Авіації дальньої дії, Цивільного повітряного флоту і фронтова авіація. За роки війни радянські льотчики зробили 109 тисяч літако–вильотів до партизанів, при цьому багато хто з них з посадкою на партизанські аеродроми. З загонами був встановлений